

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
Зборник радова
„ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И ИНТЕГРАТИВНИ ПРОЦЕСИ“

Издавач:

Правни факултет Универзитета у Приштини
Лоле Рибара 29, 38220 Косовска Митровица, тел. 028.425.336, www.pra.pr.ac.rs

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Доц. др Душко Челић

Заменик главног и одговорног уредника

Доц. др Здравко Грујић

Секретар Уређивачког одбора и технички уредник

Доц. др Срђан Радуловић

Уређивачки одбор

Чланови из иностранства:

Академик САНУ Елена Јурјевна Гуськова (Институт за славистичке студије Руске академије наука, Руска Федерација), Dr. Valerio Massimo Minale (University of Naples “Frederico II”, Italy), Prof. dr Gábor Hamza (Eötvös Loránd University), Проф. др Горан Марковић (Правни факултет, Универзитет у Источном Сарајеву), Prof. dr Barbara Novak (Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani), Prof. dr Damjan Korošec (Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani), Prof. dr Dragan Bolanča (Pravni fakultet, Sveučilišta u Splitu), Prof. dr Tina Pržeska (Pravni fakultet „Justinijan I“, Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Skopje).

Чланови из Републике Србије:

Проф. др Борис Беговић, Проф. др Андреја Катанчевић, Доц. др Далибор Ђукић (Правни факултет Универзитета у Београду). Проф. др Душанка Јововић, Проф. др Љубомир Митровић, Проф. др Ђорђевић Блажић, Проф. др Сава Аксић, Проф. др Слободанка Ковачевић-Перић, Проф. др Дејан Мирковић, Проф. др Јелена Беловић, Проф. др Огњен Вујовић, Доц. др Драган Благоић, Доц. др Бојан Бојанић, Доц. др Саша Атанасов (Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици).

Дизајн корица: Димитрије Милић

Штампа: Кварк, Краљево

Тираж

100 примерака

ISBN 978-86-6083-064-9

Штампање овог Зборника помогло је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ВАНРЕДНИ ОБЛИЦИ ЗАВЕШТАЊА У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Апстракт

Ванредни облици завештања се могу сачињавати само у ванредним околностима, уз испуњење строгих формалних услова и ограничени рок трајања. У српском праву ванредни облици завештања су војно и бродско завештање, чије правно регулисање карактерише низ недостатака. Њихово формално-правно постојање не подразумева истовремено и њихову примену у пракси.

Аутор у раду настоји да укаже на строге услове за њихово сачињавање, који не воде рачуна о посебним околностима у којима се ови облици завештања сачињавају. Посебна пажња је посвећена утврђивању оправданости њиховог постојања, с обзиром на њихово непримењивање у пракси. На основу упоредноправног приказа појединих правних правила, аутор настоји да предложи одређена решења у погледу њиховог уређења *de lege ferenda*.

Кључне речи: ванредни облици завештања, војно завештање, бродско завештање, ванредне околности.

УВОД

Завештање је једнострана, лична и увек опозива изјава воље за то способног лица којом оно распоређује своју имовину за случај смрти, у законом одређеном облику.¹ Завештање је строго формалани правни посао, јер последња воља мора бити изражена у тачно одређеном облику. У већини савремених правних система, предвиђено је више облика за испољавања последње воље².

* Асистент, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, jovana.milovic@pr.ac.rs.

¹ Закон о наслеђивању, “Сл. гласник РС”, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015, чл. 78, у даљем тексту: ЗОН.

² Француски грађански законик предвиђа могућност сачињавања својеручног завештања, јавног завештања, које завештаоцу сачињава нотар у присуству двају сведока или другог нотара, мистичног завештања, међународног завештања, војног завештања, завештања у случају постојања какве заразне болести и завештања на броду. Вид., Француски грађански законик (Code Civil, пречишћен текст од 14. фебруара 2020.), чл. 970-998, доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=8E635886C452C08E9D274C6936EAF920.tplgfr24s_3?idSectionTA=LEGISCTA000006150548&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20200325 03.02.2020. у даљем тексту: СС. Вид. Аустријски грађански законик, пар. 578-600, доступно на: <https://www.jusline.at/gesetz/abgb> Аустријски грађански законик предвиђа могућност сачињавања олографско, алографског, усменог завештања, писаног судског и усменог судског завештања, завештања на броду, завештања у условима постојања одређене заразне болести, војног

Најчешће се услед постојања плурализма облика завештања, врше различите класификације. У српском праву се постојећи облици завештања разврставају према неколико критеријума. Основна подела завештања је на редовна, ванредна и изузетна. Редовни облици завештања се могу сачињавати увек, без обзира на околности у којима се завешталац налази. Ванредна завештања се могу сачињавати само у одређеним околностима (ратни сукоби, пловида бродом, лет авионом), за њих су предвиђени исти услови форме као и за сачињавање редовних облика завештања, и она су ограниченог рока важења. Изузетни облици завештања се могу сачињавати само у изузетним околностима, и њих карактеришу блажи услови форме у односу на редовне и ванредне облике.³ Ванредни облици завештања се налазе између редовних и изузетних, јер поседују особине и једних и других. Ванредни облици завештања у погледу услова форме одговарају редовним облицима завештања. Са друге стране, ванредни облици завештања су ограниченог рока трајања што одговара изузетном завештању. Међутим, ванредна завештања сачињава овлашћено лице коме састављање завештања не представља редовно службено пословање, већ само ванредно.⁴ У зависности од форме у којој се могу сачинити завештања, разликујемо усмена и писмена. Када у сачињавању завештања учествује неки орган јавне власти реч је о јавном облику завештања. Са друге стране, када у сачињавању завештања не учествује орган јавне власти, реч је о приватном завештању.⁵

Предмет наше пажње су били ванредни облици завештања, посебно околности у којима се ванредна завештања могу сачињавати, условима њихове пуноважности, и оправданости њиховог постојања у оквиру нашег правног система. Ванредни облици завештања у српском праву су војно завештање и бродско завештање. Могућност сачињава ванредних облика завештања не искључује могућност изражава последње воље и у неком од редовних облика завештања. Ванредне облике завештања предвиђају многи правни системи.⁶ Разлике међу њима постоје у погледу ванредних околности у којима се могу сачињавати ванредна завештања. Кроз анализу постојећих законских решења, ставове правне теорије и посебно судске праксе, указаћемо на недостатке постојећих законских решења и изнети нове предлоге.

завештања. Вид., Немачки грађански законик, пар. 2232-2251, доступно на: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ 03.02.2020. у даљем тексту: BGB, Немачки грађански законик предвиђа могућност састављања нотаског завештања, својеручног завештања, завештања које завештаоцу, за кога постоји бојазан да ће умрети, пре него ли дође у прилику да се обрати нотару, сачињава председник општине, завештања лица којима је блиска смртна опасност, па изјаву воље дају у присуству три сведока, и завештања на броду.

³ Н. Стојановић, *Наследно право*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011, 207.

⁴ Б. Т. Благојевић, *Наследно право у Југославији – права република и покрајина*, Савремена администрација, Београд, 1988, 265.

⁵ С. Н. Сворцан, *Наследно право*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006, 47.

⁶ Нпр. Француски грађански законик, Аустријски грађански законик, Немачки грађански законик.

1. ВОЈНО ЗАВЕШТАЊЕ

За време мобилизације или рата, завештање оном ко је на војној дужности може сачинити командир чете и други старешина његовог или вишег ранга, или неко други у присуству неког од тих старешина, као и сваки старешина одвојеног одреда, а по правилима која важе за сачињавање судског завештања.⁷ Овај облик завештања се може сачињавати само у посебним околностима, за време мобилизације или рата, па спада у ред ванредних завештања. Војно завештање лицу које се налази на војној дужности сачињава војни старешина одређеног ранга, у својству овлашћеног лица, те спада и у ред јавних завештања. Овај облик завештања се сачињава у писменој форми.

Војно завештање води порекло из римског права. У старом римском праву су постојала два облика завештања. Тестамент *salutis comitis* који је био редован облик завештања који се могао сачињавати у миру пред куријатском скупштином, и тестамент *prociuncti* као ванредни облик завештања.⁸ Стара римска држава је имала освајачке претензије, па су војници често ратовали изван Рима, те тако нису своју последњу вољу могли да изјављују пред куријатском скупштином. Положај војника је због политике Рима био привилегован у свему, па и у праву. Војно завештање римског права је карактерисала једноставност састављања, одсуство строгих услова форме, практично могућност његовог састављања „где год хоће и могу“. Војно завештање се сачињавало у усменој форми, тако што је војник „уочи боја“ саопштавао своју последњу вољу пред осталим присутним војницима, римским грађанима. Увођењу војног завештања допринело је и схватање о недовољном правничком знању од стране војника. Немогућност испуњавања строгих услова форме у „јеку борбе“ за живот, представљало је још један разлог да се уведе војничко завештање.⁹ Војно завештање је важило годину дана од отпуста из војске. То је рок који се сматрао довољним да војник сачини неки други облик завештања, као и рок у коме се могу пронаћи сведоци који што аутентичније могу да пренесу завештаоачеву вољу.¹⁰

Војно завештање је Законом о наслеђивању Србије из 1995. године добило овакав назив, до тада је овај облик завештања означаван као „тестамент састављен за време мобилизације или рата“. Могућност сачињавања војног завештања је предвиђена и у свим правним системима земаља бивше СФРЈ, изузев Републике Хрватске.¹¹ Овај облик завештања се може сачињавати само

⁷ Чл. 109, ЗОН.

⁸ „Prociunctus означава војску спремну за борбу“. В. Илић, „Војно завештање у римском, француском и српском праву“, *Право: теорија и пракса: часопис Савеза удружења правника Војводине*, бр. 10/12, 2014, 59.

⁹ В. Илић, *op. cit.*, стр. 60.

¹⁰ *Ibid.*, стр. 61.

¹¹ Вид: чл. 73, ст. 1, Закона о наслеђивању Црне Горе, „Сл. лист ЦГ“, бр. 74/2008 и 75/2017 – одлука УС, у даљем тексту ЗОНЦГ; чл. 76, ст. 1, Закона о наслеђивању у Федерацији Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 80/14, у даљем тексту: ЗОНФБиХ; чл. 73, ст. 1, Закона о наслеђивању Македоније, „Сл. Весник на Р. Македонија“, бр. 47/96, у даљем тексту: ЗОНМ; чл. 71,

за време мобилизације или рата. Поједини аутори попут проф. Ђурђевића¹² могућност сачињавања војног завештања везују за проглашење ратног стања.¹³ Ипак, претежно схватање у теорији, са којим се слажемо, је да се могућност сачињавања овог облика завештања не може везивати само за проглашено ратно стање, већ и за постојање фактичког рата.¹⁴ На простору Републике Српске, никада није проглашено ратно стање на целој територији, иако је рат вођен четири године.¹⁵ Овај облик завештања се може сачинити за време мобилизације¹⁶, независно од тога о ком облику мобилизације је реч.¹⁷

Војно завештање, сходно нашем закону, могу сачињавати лица која се налазе на војној дужности. „Под изразом војна дужност подразумева се непосредно укључивање у обављање послова одбране земље“.¹⁸ Војно завештање могу сачињавати припадници сталног састава Војске Србије, али и припадници активног и пасивног резервног састава Војске Србије. Сходно Закону о Војсци Србије, војна лица су професионална војна лица, војници на служењу војног рока и лица у резервном саставу док се налазе на војној дужности у Војсци Србије.¹⁹ Резервни састав Војске Србије чине резервни официри, резервни подофицири и војници у резерви.²⁰ Војно завештање могу сачињавати и добровољци у Војски Републике Србије. У правној теорији се најчешће међу лицима која могу сачињавати војно завештање, налазе и ратни заробљеници. Овакво решење је нпр. прихваћено у француском праву.²¹ Лица на дужности у цивилној заштити и у полицијским снагама не могу сачињавати овај облик завештања јер се не налазе на војној дужности.²² У правној теорији се указује и на потребу да се дозволи сачињавање овог облика завештања и

ст. 1, Закона о наслеђивању Словеније, „Урадни лист СРС“, шт. 15/76, 23/78, „Урадни лист РС“, шт. 13/94 – ЗН, 40/94 – одлука УС, 117/00 – одлука УС, 67/01, 83/01 – ОЗ, 73/04 – ЗН-Ц, 31/13 – одл. УС ин 63/16, у даљем тексту: ЗОНС.

¹² Д. Б. Ђурђевић, *Институције наследног права*, Службени гласник, Београд, 2010, 142.

¹³ Ратно стање проглашава Народна скупштина. Кад Народна скупштина није у могућности да се састане, одлуку о проглашењу ратног стања доносе заједно председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе, чл.201, Устава Републике Србије, “Сл. гласник РС”, бр. 98/2006.

¹⁴ Вид., Ј. Ђ. Видић, „Ванредни облици завештања у праву Србије и осталим савременим правима Европе“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Нови Сад, 2017, 1545; Д. Ђеранић, „Војно завештање“, *Двадесет година Закона о наслеђивању Републике Србије*, Ниш, 2016, 183.

¹⁵ Д. Ђеранић, *op. cit.*, 183.

¹⁶ „Мобилизацијом Војска Србије из мирнодопске организације и стања прелази на ратну организацију и стање приправности за извршење мисија и задатака“, чл. 36, ст. 1, Закона о Војсци Србије, “Сл. гласник РС”, бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015, 88/2015 – одлука УС, 36/2018 и 94/2019, у даљем тексту: ЗОВС

¹⁷ „Мобилизација по обиму може бити општа и делимична...“, чл. 36, ст.2, ЗОВС.

¹⁸ Ј. Т. Видић, *op. cit.*, 1545.

¹⁹ Чл. 7, ЗОВС.

²⁰ Чл. 5, ст. 3, ЗОВС.

²¹ “Могућност сачињавања овог облика завештања се односи и на непријатељске затворенике.“, чл. 981, ст. 3, СС.

²² Д. Ђеранић, *op. cit.*, 185.

приликом учешћа наших војника у мировним мисијама у иностранству.²³ Мултинационалне операције су активности које се предузимају у оквиру система колективне безбедности и система колективне одбране, у складу с међународним правом и потврђеним међународним уговорима.²⁴ Сходно наведеном, чини се да нема препрека да овај облик завештања могу сачињавати и наши војници у мировним мисијама, који непосредно обављају послове остваривања колективне безбедности.

Војно завештање се сачињава према правилима за сачињавање судског завештања, у којем учествује и овлашћено лице. Сходно чл. 109, ст. 1, Закона о наслеђивању, овлашћено лице за састављање војног завештања је командир чете и други старешина његовог или вишег ранга, или неко други у присуству неког од тих старешина, као и сваки старешина одвојеног одреда. Пре самог сачињавања завештања војни старешина као овлашћено лице мора да утврди идентитет завештаоца.²⁵ Након писменог уобличења последње воље завештаоца, војни старешина ће писмено предати завештаоцу да га прочита и потпише. Уколико завешталац није у стању да прочита завештање (када је неписмен, слеп, не зна језик на коме је састављена писмена исправа), војни старешина ће прочитати завештање у присуству два пунолетна и потпуно пословно способна завештајна сведока. Поред тога, завештајни сведоци морају бити писмени и морају знати језик на којем је завештање сачињено. Након што завештање буде прочитано од стране војног старешине, завешталац је дужан да у присуству овлашћеног лица и сведока призна завештање и потпише се. Уколико завешталац из одређених разлога не може да се потпише, он може да стави свој рукознак. Након његовог потписа, завештање потписују завештајни сведоци и војни старешина.²⁶

Према проф. Видић условљавање пуноважности војног завештања условима који су предвиђени за сачињавање судског завештања, не води се у довољној мери рачуна о околностима у којима се војно завештање сачињава. За време оружаних сукоба, када је у току борба за „голи живот“, веома је тешко испунити све услове пуноважности који се редовно испуњавају приликом сачињавања судског завештања. Ратно стање подразумева потпуно супротан начин понашања и живота људи у односу на мирнодопске периоде, те тако није оправдано тражење испуњења истих услова у потпуно другачијим околностима. У рату, све људске потребе се сведе на једну, на ону за „преживљавањем“, па тако и услове за сачињавање војног завештања треба свести на меру која одговара таквим приликама. Тако се често у литератури

²³ Ј. Т. Видић, *op. cit.*, 1545.

²⁴ Чл. 4, ст. 23, Закона о одбрани, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон, 10/2015 и 36/2018.

²⁵ „Професионална војна лица имају војну легитимацију којом доказују идентитет и својство војног лица...Припадници Војске Србије за време учешћа у мултинационалним операцијама и другим активностима у иностранству користе посебне легитимације, у складу са правила ангажовања у конкретној операцији“, чл. 51, ст. 1, ст. 5, Закона о Војсци Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015 – одлука УС, 36/2018 и 94/2019.

²⁶ Ј. Ђ. Видић, *op. cit.*, 1546.

истичу захтеви за једноставнијом формом сачињавања војног завештања. У Чешком праву у правцу ублажавања формалних услова за сачињавање војног завештања се иде кроз дозвољавање останка на снази и оних завештања која нису потписана од стране завештаоца и сведока. Уколико на завештању нема потписа завештајних сведока и такво завештање ће бити пуноважно уколико се поуздано може утврдити да је у завештању садржана последња воља завештаоца.²⁷ Чешки законодавац чак дозвољава и да се у својству сведока нађу лица која су напунила 15 година, односно лица која имају ограничену пословну способност, уколико могу да веродостојно опишу чињенице које су од значаја за пуноважност завештања.²⁸ У праву Шпаније, форма војног завештања ублажена је тако што је предвиђена могућност његовог сачињавања и усменим изјављивањем воље пред два завештајна сведока, у току битке, напада, борбе и уопште у свим случајевима непосредне ратне опасности.²⁹ У праву Немачке, где се као ванредна завештања регулишу завештање у нужди које се сачињава пред представником општине(градоначелником) и два сведока, или само пред три истовремено присутна сведока, и оно које се сачињава за време морске пловидбе,³⁰ постоје предлози за укидање ванредних облика завештања и задржавање једино завештања пред три сведока.³¹ У праву Швајцарске усмена форма је предвиђена као јединствена форма за све ванредне ситуације, као што је непосредни ризик од смрти, прекид комуникације, епидемија или ратно

²⁷ У Чешком праву, ванредни облици завештања су: завештање које се сачињава пред председником општине, на броду или авиону, и војно завештање. Уколико је завешталац сачинио неки од поменутих облика завештања, овлашћено лице мора да се потпише заједно са оба сведока и да га у присуству сведока прочита завештаоцу, завешталац потом пред њима мора потврдити да запис представља израз његове последње воље. Овако сачињено завештање има својство јавне исправе. Међутим, уколико ове формалности нису испуњене, нарочито ако нема потписа присутних сведока, и поред тога што се они захтевају, завештање остаје пуноважно, уколико се може поуздано утврдити да је у њему садржана последња воља завештаоца. Међутим, у овом случају завештање неће имати својство јавне исправе. Вид: пар. 1547, Грађанског законика Чешке, 89/2012, Sb., доступно на: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf> 20.03.2020.

²⁸ Вид., пар. 1548, Грађанског законика Чешке.

²⁹ У праву Шпаније за време рата, војници, волонтери, таоци, азаробљеници, као и друга лица ангажована у војсци, могу сачинити завештање пред овашћеним лицем које има најмање чин капетана. Уколико је завешталац болестан или повређен, може да изјави последњу вољу пред свештеником или лицем које му помаже. У овим случајевима војно завештање се сачињава о отвореној форми, као врсти јавног завештања које се у редовним околностима сачињава пред јавним бележником. Предходно поменута лица могу сачинити завештање у затвореној форми пред ратним комесаром, који ће у овом случају обављати дужности јавног бележника. Вид., пар. 716-720, Грађанског законика Шпаније, доступно на: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf>

³⁰ Пар. 2249-2251, BGB.

³¹ Т. Ђурђић-Милошевић, *Ограничење слободe завештајних располагања*, Докторска дисертација, Крагујевац, 2018, 129.

стање.³² У домаћој правној теорији, многи аутори, указују на потребу ублажавања строге форме за сачињавање војног завештања. Међутим, у правној теорији нема јединственог става у погледу начина ублажавања форме војног завештања. Уколико би се ублажавање кретало у правцу дозвољавања усменог изјављивања последње воље, као што је то нпр. учињено у правима Швајцарске и Шпаније, овај облик завештања би од јавног постао приватни. Уколико би пак војно завештање било пуноважно и без потписа завештајних сведока и завештаоца, доводи се у питање његова аутентичност, нарочито имајући у виду да се она може обезбедити сачињавањем неких од редовних облика завештања (нпр. својеручно завештање).

Поред тога, војни старешина као овлашћено лице, најчешће је особа која није вична праву и која не познаје услове и поступак сачињавања судског завештања. Сходно наведеном, често се може десити да војном завештању недостаје неки од услова пуноважности. Ради спречавања оваквих ситуација, законодавац предвиђа могућност сачињавања војног завештања и пред неким другим лицима, а у присуству командира чете или другог старешине његовог или вишег ранга. Често се на војној дужности могу наћи судије, адвокати, па и студенти права који су савладали наследно право. Сачињавање војног завештања у присуству војног старешине занемарује објективно могуће ситуације, да се војници могу наћи у ситуацијама у којима није могуће обезбедити присуство војног старешине. Стога, у теорији постоје схватања да би требало дозволити могућност сачињавања војног завештања и војном лекару одговарајућег чина или главном доктору без обзира на чин.³³ Са оваквим ставом се можемо сложити, јер су и војни лекари лица која се налазе на војној дужности, лица која за време лечења са војницима проведу њихове последње тренутке и чују њихове последње речи.

Ванредно завештање с обзиром на специфичне околности у којима се сачињава има ограничени рок трајања од шездесет дана од завршетка рата, односно тридесет дана од дана демобилизације завештаоца.³⁴ У оквиру наведеног примењујемо општи и посебни рок важења војног завештања. Општи рок почиње да тече од тренутка престанка рата, односно опште демобилизације. Посебан рок се везује за самог завештаоца, односно почиње да тече од момента посебне демобилизације завештаоца. Уколико се не може утврдити време опште демобилизације, односно посебне демобилизације завештаоца, онда се примењује рок од шездесет дана од званичног престанка рата, односно од потписивања мировног споразума.³⁵ Законом о наслеђивању није регулисано важење војног завештања у случајевима када завешталац, у оквиру рока од шездесет, односно тридесет дана, после демобилизације буде поново мобилисан. Према проф. Ђеранићу, већ сачињено завештање требало би да

³² Чл. 506, Грађанског законика Швајцарске, доступно на: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/202001010000/210.pdf> 25.03.2020.

³³ Д. Ђеранић, *op. cit.*, 186.

³⁴ Чл. 109, ст. 2, ЗОН.

³⁵ *Ibid.*, 189.

важи све време нове мобилизације, као и по протеклу шездесет односно тридесет дана по поновној демобилизацији завештаоца.³⁶

Кругу недостатака правног регулисања војног завештања могу се додати и они који се односе на његово чување. Поводом чувања војног завештања ваља обратити пажњу на поједина решења из упоредног законодавства. Грађански законик Француске у погледу чувања завештања, предвиђа пре свега обавезу израде дупликата оригинала завештања. Ако се та формалност не може извршити због здравственог стања тестатора, саставља се препис оригиналног примерка завештања. Посебно се наводе и разлози који су онемогућили састављање оригиналног примерка завештања. Чим је њихова комуникација могућа, два оригинала или оригинал и препис тестаментa шаљу се посебним куриром, у запечаћеној и затвореној коверти Министарству одбране или поморства, које их даље доставља јавном бележнику којег је назначио завешталац, или уколико он то није учинио, председнику јавнобележничке коморе према месту последњег пребивалишта завештаоца.³⁷ Грађански законик Шпаније предвиђа да војно завештање мора у најкраћем могућем року бити достављено Министарству одбране које ће га уколико је преминуо проследити јавном бележнику према месту последњег пребивалишта завештаоца.³⁸ Уколико је војно завештање сачињено усменом изјавом воље, завештајни сведоци су у обавези да о томе обавесте ратног ревизора или службеника Министарства правде при војсци, након чега се са овим завештањем поступа као у случају када се ради о војном завештању сачињеном у отвореној или затвореној форми.³⁹

У Преднацрту Грађанског законика Републике Србије војно завештање је регулисано на исти начин. „За време мобилизације или рата, завештање оном ко је на војној дужности може сачинити командир чете и други старешина његовог или вишег ранга, или неко други у присуству неког од тих старешина, као и сваки старешина одвојеног одреда, а по правилима која важе за сачињавање судског завештања“.⁴⁰ Правно регулисање војног завештања на овај начин садржи низ претходно наведених недостатака. Заговорници постојања војног завештања истичу остваривање принципа правне сигурности, његовим сачињавањем уз поштовање строгих услова форме. У ратним околностима када постоји непосредна опасност по живот, није лако остварива ситуација да се командир чете бави сачињавањем нечијег завештања. Како у овим околностима није лако обезбедити присуство овлашћеног лица, тако није једноставно сачинити ни један јавни облик завештања. У правним системима где у ванредним околностима није дозвољено сачињавање редовних облика

³⁶ Ibid., 189.

³⁷ Чл. 983, СС.

³⁸ Чл. 718. ст. 2, Грађанског законика Шпаније, „Gaceta de Madrid“ num. 206, de 25 julio de 1889, доступно на: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf>, 02.04.2020. у даљем тексту: ГЗШ.

³⁹ Чл. 720, ст. 3, ГЗШ.

⁴⁰ Чл. 2613, ст. 1, Преднацрта Грађанског Законика Републике Србије, 28.05.2019. године.

завештања, чини се оправданим постојање ванредних облика. Међутим, у нашем праву редовне облике завештања завешталац може сачињавати увек, без обзира на околности у којима се налази. За остваривање слободе завештајних располагања сасвим је довољна могућност сачињавања приватних облика завештања у оваквим околностима.

2. БРОДСКО ЗАВЕШТАЊЕ

Лице које се налази на српском броду може сачинити бродско⁴¹ завештање према правилима за састављање судског завештања.⁴² Ово завештање се може сачинити само на домаћем броду, па спада у ред ванредних облика завештања. Бродско завештање се може сачињавати само на „српском броду“, под којим се сматра брод који има државну припадност Републике Србије и који је уписан у један од домаћих уписника.⁴³ Бродско завештање на казивање завештаоца саставља заповедник брода, па овај облик завештања спада у групу јавних завештања. У Преднацрту Грађанског законика, бродско завештање је регулисано на исти начин.⁴⁴ Могућност сачињавања бродског завештања је предвиђена и у правима Црне Горе, Федерације БиХ и Словеније.⁴⁵

Бродско завештање могу састављати сва завештајно способна лица која се нађу на српском броду без обзира дали су посада брода или само путници. Уколико је завешталац писмен, поред бродског завештања, он свакако може сачинити и својеручно и писмено завештање пред сведоцима. Поред тога, на броду се може сачинити и међународно завештање, али и усмено у случају постојања посебних законских услова за његово састављање. Овај облик завештања се може сачинити само на домаћем броду, без обзира да ли се ради о броду унутрашње или спољне пловидбе, за време пловидбе на отвореном мору или у страним територијалним водама, као и док се брод налази у иностраној луци, док брод плови домаћим територијалним водама или се пак налази у домаћој луци, али је спреман за испловљавање, тако да нико не може ући на брод или сићи са њега.⁴⁶ За сачињавање бродског завештања је овлашћен заповедник брода, али је Законом о поморској пловидби Србије предвиђено да га у случају спречености у његовим овлашћењима замењује најстарији официр палубе.⁴⁷ Заповедник брода има овлашћење да у својству овлашћеног лица

⁴¹ Бродско завештање није римског порекла. Овај облик завештања је настао развојем поморског саобраћаја. Бродовласници су у том периоду чинили све да придобију путнике за овај начин путовања, па је могућност сачињавања тестамена на броду представљала једну од погодности. С. Марковић, *Наследно право*, Новинско-издавачка установа СЛУЖБЕНИ ЛИСТ СФРЈ, Београд, 1981, 272.

⁴² Чл. 108, ст. 1, ЗОН.

⁴³ Чл. 4, ст. 9, Закона о поморској пловидби, “Сл. гласник РС”, бр. 87/2011, 104/2013, 18/2015, 113/2017 – др. закон и 83/2018, у даљем тексту: ЗОП.

⁴⁴ Чл. 2612, Преднацрта Грађанског законика Републике Србије, од 28.05.2019.

⁴⁵ Чл. 72, ЗОНЦГ; чл. 75, ст. 1, ЗОНФБиХ; чл. 70, ст. 1, ЗОНС.

⁴⁶ Ј. Ђ. Видић, *op. cit.*, 1548.

⁴⁷ Чл. 96, ст. 5, ЗОП.

саставља бродско завештање само онда када је прекинута физичка веза између брода и копна.⁴⁸ Сачињавање завештања спада у ванредна овлашћена заповедника брода, која он остварује уколико се на тај начин не угрожава сама пловидба. У праву Чешке уколико постоји озбиљан разлог, завешталац може у присуству два завештајна сведока да изјави своју последњу вољу пред командантом брода, под условом да га то не спречава да брине о сигурности пловидбе.⁴⁹ Грађански законик Шпаније предвиђа сачињавање поморског завештања пред овлашћеним лицем (капетан брода или лице које поступа уместо њега) у присуству два завештајна сведока.⁵⁰ Шпанско право уважава посебне околности под којима се ово завештање сачињава, те дозвољава ублажавање његове форме. Тако, поморско завештање може бити сачињено усменом изјавом воље пред два завештајна сведока, у случају опасности од бродолома.⁵¹

Строги услови форме, слично као и код војног завештања, занемарују околности у којима се сачињава овај облик завештања, и најчешће недовољно познавање права од стране заповедника брода као овлашћеног лица. Пре непосредног сачињавања завештања овлашћено лице је дужно да упозори завештаоца о значају радње коју предузима, да га упозори на одредбе о нужном делу. Капетан брода који не познаје право неће моћи да помогне завештаоцу да сачини једно пуноважно завештање. Строга формална правила воде у супротност онеме због чега су установљена, а то је остваривање слободе завештајних располагања и правна сигурност.

Наше законодавство не предвиђа ближе поступање са војним завештањем, слично је и са бродским завештањем. Међутим, Закон о поморској пловидби Србије предвиђа обавезу заповедника брода да прими изјаву последње воље, као и да је унесе у бродску књигу, и да наведе време када је изјаву примио. Поред тога, заповедник брода дужан је да сачини и бродску исправу, као и да исту достави најближем дипломатско-конзуларном представништву Републике Србије.⁵² Грађански законик Шпаније у погледу чувања бродског завештања прописује обавезу његовог чувања од стране капетана брода, уз забелешку његовог постојања у дневнику брода. Уколико брод доспева у страну луку, капетан брода ће дипломатско-конзуларном представништву доставити копију завештања сачињеног у отвореној форми, односно потврде о завештању сачињеном у затвореној форми, као и забелешку учињену у дневнику брода. Оно ће затворити и запечатити поменуте копије, те ће исте заједно са забелешком учињеном у дневнику брода проследити Министарству поморства ради депоновања у његовој архиви.⁵³

Бродско завештање је ванредно завештање па је и ограниченог рока важења. Овај облик завештања важи у року од тридесет дана од дана повратка

⁴⁸ Д. Б. Ђурђевић, *op. cit.*, 141.

⁴⁹ Чл. 1544, ст. 1, Грађанског законика Чешке.

⁵⁰ Чл. 722, ГЗШ.

⁵¹ Чл. 731, ГЗШ.

⁵² Чл. 104, ст. 4 и 5, ЗОПП

⁵³ Вид., чл. 724-725, ГЗШ.

завештаоца у Србију.⁵⁴ Наш законодавац не регулише почетак рока важења бродског завештања које је сачињено у домаћим територијалним водама, без напуштања земље од стране завештаоца. У правној теорији постоје схватања да у овим случајевима рок од тридесет дана почиње да тече од дана када се завешталац изкрцао са брода, односно од дана завршетка завештаочевог путовања бродом. Према схватању проф. Ђурђевића, са којим се слажемо, почетак рока се везује за успостављање физичке везе између брода и српског копна.⁵⁵

Раније је у нашем законодавству Законом о наслеђивању САП Војводине⁵⁶ у члану 72 било предвиђено да све оно што важи за састављање бродског завештања, треба да важи и за састављање тестаментa и на југословенском ваздухоплову, с тим што би улогу овлашћеног лица у овом случају имао заповедник ваздухоплова.⁵⁷ Овакво решење је данас нпр. предвиђено у праву Федерације БиХ, Чешке, Италије.

ЗАКЉУЧАК

Ванредни облици завештања у српском праву су војно и бродско завештање. Почевши од Савезног закона о наслеђивању из 1955. године па све до Преднацрта Грађанског Законика Републике Србије из 2019. године, ова два облика завештања су регулисана на исти начин. Закон предвиђа да се ова завештања могу сачињавати само у ванредним околностима али према правилима за сачињавање редовног(судског) завештања. Ванредне околности подразумевају одређене измењене прилике, па се тако ни у сфери тестаменталног наслеђивања не може тражити поступање које се остварује у редовним приликама. Сачињавање судског завештања подразумева учешће судије, који захваљујући свом правничком знању усмерава завештаоца и помаже му да своју последњу вољу изјави на адекватан начин. Судија упозорава завештаоца на одредбе о нужниом делу, упозорава га на нелогичности у његовој изјави, и чини све што је потребно како би завештаочево завештање било пуноважно. На овај начин мора да поступа и овлашћено лице приликом сачињавања војног односно бродског завештања. Међутим, војни командант односно заповедник брода је најчешће лице које није вично праву и које неће моћи да поступи као судија, приликом сачињавања судског завештања. Поред тога, уколико завешталац сачињава војно завештање у жеку борбе, односно путник на броду за време његовог потапања, овлашћено лице ће се у тим тренуцима бавити својим основним овлашћењима, а не сачињавањем завештања које улази у ред његових споредних овлашћења. Постојеће законско регулисање пуно је и недостатака који се односе на круг лица која ово завештање могу сачињавати, круг лица пред којима се ова

⁵⁴ Чл. 108, ст. 2, ЗОН.

⁵⁵ Д. Б. Ђурђевић, *op. cit.*, 142.

⁵⁶ „Службени лист САП Војводине“, бр. 8 од 14. Маја 1975.

⁵⁷ Б. Т. Благојевић, *Наследно право у Југославији-ПРАВА РЕПУБЛИКА И ПОКРАЈИНА*, Савремена администрација, Београд, 1988, 266.

завештања могу сачињавати, њихово чување, завршетак односно продужење рока њиховог важења.

Често се у литератури постојање ванредних облика завештања правда тиме да се на тај начин остварује слобода завештајних располагања. И поред њиховог формално-правног прокламовања, чињеница да је последњих деценија на територији наше земље било мноштво ратних сукоба, и да је наша земља некада била поморска, у домаћој правној пракси нису забележени случајеви њиховог сачињавања. Да ли се заиста слобода завештајних располагања остварује кроз њихово пуко прокламовање?! Ванредна завештања регулисана на овај начин не налазе своју примену у пракси, већ остају само „мртво слово на папиру“. Услед тога, у правној теорији су постојали бројни покушаји ублажавања строге форме за њихово сачињавање. Ублажавањем форме за сачињавање ових облика завештања, претворили бисмо их у неки од редовних облика завештања или у изузетни облик. Тако би дошло до постојања истих облика завештања, само под различитим називом. Укидањем ванредних облика завештања из нашег законодавста, слобода завештајних располагања не би била органичена, с обзиром на околност да се и у ванредним приликама може располагати заоставштином неким од редовних облика завештања, односно усменим завештањем као изузетним обликом.

Jovana Milović,
Assistant, Faculty of Law,
University of Pristina - Kosovska Mitrovica

EXTRAORDINARY FORMS OF WILLS IN THE LAW OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

Extraordinary forms of wills can only be made in extraordinary circumstances, subject to strict formal conditions and a limited shelf life. In Serbian law, extraordinary forms of wills are military and ship's wills, whose legal regulation is characterized by a number of disadvantages. Their formal and legal existence does not imply their application in practice.

The author tries to point out the strict conditions for their creation, which do not take into account the special circumstances in which these forms of wills are made. Particular attention was paid to determining the justification of their existence, given their non-application in practice. On the basis of comparative presentation of certain legal rules, the author tries to propose certain solutions regarding their arrangement of *de lege ferenda*.

Keywords: extraordinary forms of wills, military wills, ship's wills, extraordinary circumstances.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ:

Благојевић, Б. Т., *Наследно право у Југославији – права република и покрајина*, Савремена администрација, Београд, 1988.

Видић, Ј. Ђ., „Ванредни облици завештања у праву Србије и осталим савременим правима Европе“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4, Нови Сад, 2017.

Ђурђевић, Д. Б., *Институције наследног права*, Службени гласник, Београд, 2010.

Ђурђић-Милошевић, Т. *Ограничење слободе завештајних располагања*, Докторска дисертација, Крагујевац, 2018.

Илић, В., „Војно завештање у римском, француском и српском праву“, *Право: теорија и пракса: часопис Савеза удружења правника Војводине*, бр. 10/12, 2014.

Марковић, С., *Наследно право*, Новинско-издавачка установа СЛУЖБЕНИ ЛИСТ СФРЈ, Београд, 1981.

Почуча, М., *Наследно право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2012.

Сворцан, С. Н., *Наследно право*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2006.

Стојановић, Н., *Наследно право*, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2011.

Ђеранић, Д., „Војно завештање“, *Двадесет година Закона о наслеђивању Републике Србије*, Ниш, 2016.

Устав Републике Србије, “Сл. гласник РС”, бр. 98/2006

Закон о наслеђивању, “Сл. гласник РС”, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015

Закон о Војсци Србије, “Сл. гласник РС”, бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015, 88/2015 – одлука УС, 36/2018 и 94/2019

Француски грађански законик
https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=8E635886C452C08E9D274C6936EAF920.tplgfr24s_3?idSectionTA=LEGISCTA000006150548&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20200325

Аустријски грађански законик, доступно на:
<https://www.jusline.at/gesetz/abgb>

Немачки грађански законик, доступно на: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/

Закон о наслеђивању САП Војводине, „Службени лист САП Војводине“, бр. 8 од 14. Маја 1975.

Закон о наслеђивању Црне Горе, „Сл. лист ЦГ“, бр. 74/2008 и 75/2017 – одлука УС;

Закон о наслеђивању у Федерацији Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, бр. 80/14;

Закон о наслеђивању Македоније, „Сл. Весник на Р. Македонија“, бр. 47/96;

Закон о наслеђивању Словеније, „Урадни лист СРС“, шт. 15/76, 23/78, „Урадни лист РС“, шт. 13/94 – ЗН, 40/94 – одлука УС, 117/00 – одлука УС, 67/01, 83/01 – ОЗ, 73/04 – ЗН-Ц, 31/13 – одл. УС ин 63/16.

Закон о одбрани, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон, 10/2015 и 36/2018.

Грађански законик Чешке, 89/2012, Sb., доступно на: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf>.

Грађански законик Шпаније, доступно на: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf>

Грађански законик Швајцарске, доступно на: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/202001010000/210.pdf>

Преднацрт Грађанског Законика Републике Србије, 28.05.2019. године

Закон о поморској пловидби, “Сл. гласник РС“, бр. 87/2011, 104/2013, 18/2015, 113/2017 – др. закон и 83/2018.